

ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ТОРГІВЛЯ

УДК 338:43

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/36.23>**Миколенко О.П.**

кандидат економічних наук, доцент

Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1988-7401>

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА СТАЛОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

В роботі здійснено аналіз сучасного стану досліджень у сфері сталого підприємництва та сталої бізнес-ефективності МСБ. Незважаючи на те, що існують й інші концепції, такі як зелене підприємництво, еко-підприємництво або соціальне підприємництво, стале підприємництво є найбільш досліджуваним та релевантним до мети нашого дослідження. Зважаючи на те, що соціальні та екологічні проблеми є складними, підприємці, що займаються їх вирішенням, здані продемонструвати високу, не тільки фінансову, але й екологічну та соціальну ефективність. Разом з тим, не існує єдиних підходів до її визначення, тому огляд застосованих методів дозволив прийти до висновку, що вимірювання сталої ефективності МСБ потребує інтегрального підходу, врахування потрійного ефекту, а також поєднання різних шкал оцінювання економічної, соціальної та екологічної ефективності.

Ключові слова: малий та середній бізнес, стале підприємництво, еко-підприємництво, соціальне підприємництво, ефективність МСБ, шкала вимірювання ефективності, стала ефективність.

Постановка проблеми. Малий та середній бізнес (МСБ) є неоднорідним типом підприємництва з точки зору різноманіття секторів, розмірів і впливу на економіку та суспільство [7]. Тому питання концептуалізації діяльності такого бізнесу та визначення ефективності є актуальним та потребує подальших досліджень. МСБ становлять значну частку компаній в будь-якій країні Європи, створюють робочі місця та додану вартість, на що вказують офіційні дані [35]. При цьому, в Європейському Союзі (ЄС) зазначають, що на МСБ припадає приблизно 64% від загального забруднення навколишнього середовища [18]. Низка досліджень це підтверджує та розглядає підприємництво не тільки з точки зору створення цінності, але й як основну причину екологічних і соціальних проблем через відсутність сталості в своїй діяльності [30]. Отже, сталість стає необхідною та стратегічно важливою для МСБ, спрямовує до екологічно свідомих практик, створення довгострокової цінності та відповідальності в соціальних питаннях [16]. Сталий розвиток МСБ є необхідним не тільки з етичних міркувань чи нормативних зобов'язань. Задля підвищення конкурентоспроможності та зростання добробуту сталість розглядається як стратегічний імператив [16].

Дослідження демонструють, що сталість може принести низку переваг [11]. Окрім позитивного впливу на навколишнє середовище та громади, впровадження сталих практик стимулює інновації та створює додаткову економічну вартість [27]. МСБ впроваджує інноваційні програми, пов'язані з менеджментом навколишнього середовища, розробкою бізнес-планів сталого розвитку, використовує сталі моделі комунікацій з поставальниками та клієнтами, інвестує в екологічні практики, моделі 3R зменшення відходів (скорочення,

переробки та повторного використання), а також у програми навчання та підвищення екологічної обізнаності працівників [28]. Як наслідок, компанії змінюють і підходи до оцінювання ефективності діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження початку XXI століття пов'язують поняття ефективності МСБ здебільшого з концепцією зростання (Blackburn R. та ін. [9]). Зокрема, використовують показники динаміки зайнятості, обороту, а також прибутковості, рентабельності інвестицій тощо. В контексті малого бізнесу замість фактичних даних нерідко застосовують метод опитування менеджерів-власників щодо фінансово-економічного стану (Achtenhagen L. та ін. [2]). Ця ж методологія використовуються Центром розвитку інновацій при проведенні досліджень стану та потреб мікро-, малого та середнього бізнесу (ММСБ) в Україні під час війни [36]. Зокрема, власники-менеджери ММСБ суб'єктивно оцінюють фінансово-економічний стан бізнесу (за шкалою «відмінно-погано»), демонструють очікування щодо перспектив («суттєво покращиться» – «суттєво погіршиться») та надають прогнози щодо динаміки заробітної плати, звільнень тощо. Розширений літературний огляд показників, які використовуються для оцінювання ефективності діяльності МСБ, дозволив прийти до висновку, що сучасні емпіричні моделі спираються на різні концепції та підходи, розглянуті в роботі Миколенко О. [1]. Ефективність МСБ оцінюється за такими фінансовими та нефінансовими індикаторами, як рентабельність інвестицій (ROI), частка ринку, норма прибутку, зростання ROI, збільшення продажів, зростання частки ринку, конкурентна позиція, задоволеність споживачів, сила бренду тощо. Разом з тим, все більшого значення набувають показники та індикатори сталого розвитку

бізнесу, сталих практик та ефекту для бізнесу, громади, навколишнього середовища. Існує низка досліджень в області визначення сталого підприємництва, сталих бізнес-моделей, сталих ланцюгів постачання та створення доданої вартості (Anand A. та ін. [4]; Bag S. та ін. [7]; Dardabi A. та Dvouléty O. [17]; Geng D. та ін. [21]; Lüdeke-Freund F. [26]). Разом з тим, дослідження сталої ефективності підприємництва є обмеженими.

Метою дослідження є аналіз концептуальних підходів до визначення та вимірювання сталої ефективності МСБ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення обізнаності про соціальні та екологічні проблеми змінює роль та місію підприємництва, інтегруючи нові цілі в основну бізнес-діяльність. Аналіз сталої ефективності бізнесу потребує, перш за все, дослідження різних типів сучасного підприємництва. Серед сучасних форм виділяють стале підприємництво, соціальне підприємництво, та зелене або еко-підприємництво [4].

Концепція сталого підприємництва. Більшість досліджень фокусується на сталому підприємстві та його унікальних ознаках, зокрема потрійному ефекті діяльності, який збалансовує економічні, соціальні та екологічні цілі. Стале підприємництво – це прибутковий бізнес, що забезпечує стале використання природних ресурсів, дотримується соціальної справедливості та підтримує місцеві громади [23]. Існують й інші подібні концепції, такі як зелене підприємництво або зелені стартапи [8], які визначаються як формування соціально відповідальних підприємств з місією покращення навколишнього середовища. Ще однією подібною концепцією є екологічне підприємництво або еко-підприємці, які беруть участь в інноваційних процесах та є соціально інклюзивними для місцевих громад, враховуючи їх конкретні потреби та ресурси [27]. Еко-підприємництво спрямовано на захист навколишнього середовища, збереження земель, біорізноманіття та екосистем завдяки фокусу на еко-практиках та інноваціях [40]. Wei X. та ін. продемонстрували, що «зелене» економічне зростання потребує від МСБ корегування операційної системи та процесів, що дозволяє знижувати собівартість одиниці продукції, створювати нові або значно вдосконалені екологічні («зелені») продукти та зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище [39]. Проте концепція сталого підприємництва є найбільш релевантною до мети нашого дослідження, оскільки розглядає сталу ефективність з точки зору потрійного ефекту. Поряд з тим, що прибутковість залишається інтегральним показником, інші аспекти, такі як створення робочих місць, покращення якості життя людей, зниження негативного впливу на навколишнє середовище, перетворюються на організаційні цілі.

Nooi H. та ін. зазначають, що компанії орієнтуються на сталі практики в контексті підвищення обізнаності та вимог споживачів, а також суворіших екологічних норм [23]. Разом з тим, МСБ має глибші мотиви для сталого розвитку. Зокрема, Criado-Gomis A. та ін. зазначають про стратегічні вигоди [15]. Серед основних виділяють стратегічне партнерство, формування альянсів та співпрацю з місцевими громадами [32]. Це означає, що сталі підприємства, окрім того, що займаються

комерційною діяльністю, функціонують для розвитку місцевої громади, приносячи економічні, соціальні та екологічні вигоди [10]. Згідно з низкою досліджень, інновації є ключовою рушійною силою для впровадження підприємницьких рішень, вирішення проблем сталого розвитку та підвищення стійкості громад [6]. Технологічний прогрес, процесні та продуктові інновації або нові бізнес-моделі дозволяють громадам долати бар'єри, оптимізувати використання ресурсів і підвищувати стійкість до екологічних, економічних і соціальних викликів [30].

Через комплексність проблем сталого розвитку інновації вважаються визначальним чинником трансформаційних і сталих рішень [6]. Вирішення складних соціальних та екологічних проблем потребує інноваційного мислення та здебільшого досягається шляхом впровадження інновацій [32]. Silvestre B. S. та Tircă D. пропонують типологію інновацій сталого розвитку, яка розрізняє соціальні інновації, сталі інновації та зелені інновації [33]. Літературний огляд дозволяє виокремити інновації в сфері енергетики, сонячної енергії та водопостачання, рослинництва та боротьби з голодом, розподілу харчових залишків за допомогою цифрових технологій, додатків, сталого виробництва одягу, використання новітніх матеріалів, впровадження зелених технологій тощо [40]. Окрім зелених інновацій, значна увага приділяється соціальним інноваціям, які пропонують рішення для подолання бідності або зростання доходів громадян в країнах, що розвиваються [10, 13]. Основним висновком досліджень сталого підприємництва є те, що інновації, спрямовані на екологічну сталість, одночасно мають вплив на вирішення економічних і соціальних проблем [6]. З іншої сторони, Freudenreich B. та ін. продемонстрували, як застосування новітніх технологій малим бізнесом у ланцюгах постачання, окрім економічних вигід, дозволяє пом'якшити такі соціальні проблеми як шахрайство, корупція, використання праці неповнолітніх та інші [20].

Отже сталі підприємці пов'язують свою бізнес-ефективність не тільки з фінансовим успіхом, але й з досягненням позитивного впливу на навколишнє середовище, громади та людей, тобто зі створенням цінності для ширшого кола зацікавлених сторін [20]. Стале підприємництво може стимулювати економічне зростання, створювати робочі місця та вирішувати соціальні та екологічні проблеми. Ці можливості роблять його життєво важливим для створення більш стійкого суспільства [16]. Разом з тим успішність такого бізнесу пов'язують з перспективами комерціалізації сталих інновацій та визначеною структурою бізнес-моделі [26]. Підприємниці впроваджують сталі інновації, перетворюючи недосконалість ринку на можливість, замінюючи несталі форми виробництва та споживання на сталі. Конкурентна перевага для такого бізнесу зміщується у бік екологічно та соціально-орієнтованих бізнес-моделей з відповідними показниками сталої ефективності.

Витоком сталої ефективності є концепція сталого розвитку, що визначає ефективність через поєднання економічних, соціальних та екологічних показників компанії. Зокрема, Ch'ng P.-C. та ін. дослідили вплив екологічно чистих інновацій на ефективність діяль-

ності бізнесу у розрізі трьох вимірів [12], запропонованих Fernando Y. та ін. [19]. Kosta B. та Ramadani V. оцінили вплив застосування практик циркулярної економіки на ефективність діяльності компаній Західних Балкан шляхом спостереження за двома показниками ефективності: доходами та майбутніми очікуваннями щодо зростання бізнесу [25]. Cheng J. та ін. дослідили МСБ в Китаї та довели, що впровадження еко-інновацій та екологічного менеджменту з відповідними практиками позитивно впливають на показники екологічної та економічної ефективності [14]. Singh S. та ін. продемонстрували, що інновації екологічно чистих продуктів та процесів призводять до покращення екологічної ефективності МСБ [34]. Chege S. M. та Wang D. обґрунтували, що компанії МСБ, які підтримують екологічні проекти та соціальне благополуччя громад, можуть досягти більшого фінансового успіху [13]. А інновації в менеджменті та запровадження практик охорони навколишнього середовища підвищують ефективність компанії та покращують її імідж

серед стейкхолдерів. Таким чином, стала ефективність МСБ відображає здатність організації досягати своїх цілей та реалізовувати місію, одночасно знижуючи негативний вплив на навколишнє середовище, суспільство та економіку в довгостроковій перспективі [34].

В табл. 1 узагальнені сучасні теоретичні та емпіричні дослідження сталої бізнес-ефективності МСБ та індикаторів її вимірювання.

Для перевірки надійності шкал показників сталої ефективності використовувалися як альфа-коефіцієнт Кронбаха, так і композитний коефіцієнт надійності ($CR > 0,7$). Також для аналізу представлено екстраговану середню дисперсію ($AVE > 0,5$). При мінімальних рекомендованих значеннях кожного параметру, значення, що наближаються до 1, є найкращими. Крім даних аспектів, при побудові шкали вимірювання сталої ефективності потрібно застосувати дослідницький факторний аналіз, щоб розробити показники, адаптовані до умов функціонування МСБ в Україні.

Таблиця 1 – Концепції визначення та вимірювання сталої бізнес-ефективності

Автори	Бізнес-ефективність/вимірювання сталої ефективності
1	2
Fernando Y. та ін. (2019) [19] Cheng J. та ін. (2023) [14]	Стала ефективність пов'язана зі здатністю організації досягати своїх цілей та виконувати місію, одночасно пом'якшуючи негативний вплив на навколишнє середовище, суспільство та економіку в довгостроковій перспективі <i>Економічна бізнес-ефективність</i> ($CR = 0,869$, $AVE = 0,581$): – обсяг продажів; – маржинальний прибуток; – частка ринку; <i>Соціальна бізнес-ефективність</i> ($CR = 0,822$, $AVE = 0,608$): – рівень зайнятості; – якість життя; – взаємовідносини в громаді; – транспарентність інформації <i>Екологічна бізнес-ефективність</i> ($CR = 0,798$, $AVE = 0,580$): – зменшення відходів; – покращення навколишнього середовища; – рівні викидів парникових газів; – рівні повторної переробки
Kosta B. та Ramadani V. (2025) [25]	Бізнес, що впроваджує відновлювані джерела енергії, постачання екологічних матеріалів та практики переробки, демонструють значне зростання доходів та очікувань щодо майбутніх показників Авторами досліджуються шість практик циркулярної економіки (відновлювані джерела енергії, постачання екологічно чистих матеріалів, практики переробки, економія матеріалів, продаж залишків і відходів іншим організаціям, розробка продуктів, які підлягають швидкому ремонту та відновленню). Ефективність бізнесу вимірюється зростанням доходів та очікуваннями щодо майбутнього зростання виторгу. Результати продемонстрували, що компанії, які впроваджують відновлювані джерела енергії, внутрішні практики переробки, постачання екологічних матеріалів, демонструють значне покращення зазначених показників ефективності. Дослідження також підкреслює, що не всі практики циркулярної економіки надають переваги
Jabbour C. та ін. (2020) [24]	Автори досліджують вплив циркулярної економіки на показники сталої ефективності, яка розглядається через скорочення витрат, пов'язаних зі споживанням енергії та сировини, управлінням відходами, контролем викидів, створенням нових робочих місць тощо Індикатори для вимірювання сталої ефективності у розрізі: <i>економічної ефективності</i> (α Кронбаха = 0,824, $CR = 0,830$, $AVE = 0,587$), що досягається через зменшення витрат на сировину, зменшення витрат на електроенергію, зменшення витрат на водопостачання та очищення стічних вод, підвищення рентабельності інвестицій та прибутковості; <i>екологічної ефективності</i> (α Кронбаха = 0,900, $CR = 0,907$, $AVE = 0,714$), що досягається через скорочення викидів забруднюючих газів та відходів, зменшення споживання небезпечних матеріалів, скорочення частоти екологічних аварій, більш ефективне використання природних ресурсів; <i>соціальної ефективності</i> (α Кронбаха = 0,910, $CR = 0,915$, $AVE = 0,788$), що досягається через підвищення рівня задоволеності стейкхолдерів, зниження іміджевих ризиків компанії, покращення здоров'я та безпеки працівників та покращення обізнаності про потреби та права громади

Продовження таблиці 1

1	2
Tetteh F. та ін. (2024) [37] Han Z. та ін. (2020) [22]	Стала ефективність асоціюється з довгостроковою життєздатністю та стійкістю. Автори підкреслюють взаємозв'язок економічних, екологічних та соціальних вимірів у контексті циркулярної економіки, наголошуючи на необхідності цілісного та системного підходу до визначення сталої ефективності В роботі використана семибальна шкала оцінювання сприйняття респондентами результатів діяльності, зокрема: <i>екологічної ефективності</i> (α Кронбаха = 0,721, CR = 0,912, AVE = 0,87): – наша компанія зменшує викиди відходів та/або твердих речовин, скорочує забруднення повітря, води; – наша компанія зменшує споживання небезпечних/шкідливих/токсичних матеріалів; – наша компанія зменшує частоту екологічних аварій; – наша компанія зменшує споживання енергії; <i>соціальної ефективності</i> (α Кронбаха = 0,878, CR = 0,911, AVE = 0,673): – наша компанія покращує загальний добробут стейкхолдерів або умови життя; – наша компанія покращує здоров'я та безпеку громади; – наша компанія зменшує вплив на навколишнє середовище та ризики для громади; – наша компанія покращує здоров'я та безпеку праці працівників; – наша компанія підвищує обізнаність та захист прав людей у громадах; <i>економічної ефективності</i> (α Кронбаха = 0,925, CR = 0,944, AVE = 0,77): – наша компанія досягла зростання продажів; – наша компанія досягла зростання прибутку; – наша компанія досягла зростання рентабельності інвестицій; – наша компанія досягла зростання рентабельності продажів; – наша компанія досягла зростання частки ринку.
	Спираючись на широкий спектр літератури щодо категоризації сталої ефективності, автори згрупували показники ефективності на основі вимірювань окремих показників, запропонувавши інтегральний підхід до визначення сталої ефективності <i>Економічна ефективність</i> пов'язана з оптимізацією фінансових та економічних перспектив фірми (через прибутковість, рентабельність, обсяги продажів тощо). <i>Соціальна ефективність</i> пов'язана з управлінням репутацією, соціальним іміджем та відносинами з клієнтами. Вимірюється за допомогою таких показників, як безпека та здоров'я працівників, покращення якості життя громади, покращення умов праці, а також професійне навчання членів громади та працівників, утримання клієнтів. <i>Екологічна ефективність</i> пов'язана з прагненням організації зменшувати негативний вплив діяльності на навколишнє середовище. Включає скорочення споживання енергії, твердих відходів та забруднення, зменшення використання небезпечних матеріалів та екологічних аварій. <i>Показники ефективності підприємницької діяльності</i> визначаються через суб'єктивне оцінювання динаміки показників <i>Економічні показники</i> (α Кронбаха = 0,809, CR = 0,887, AVE = 0,724): – зважаючи на економічну ситуацію, прибуток компанії збільшився; – зважаючи на економічну ситуацію, частка ринку компанії збільшилася; – зважаючи на економічну ситуацію, відбулось зростання продажів; – рентабельність інвестицій зросла; – рентабельність активів є вищою за показники конкурентів. <i>Екологічні показники</i> (α Кронбаха = 0,827, CR = 0,885, AVE = 0,659): – споживання енергії на обсяг виробництва скоротилось; – споживання небезпечних матеріалів на обсяг виробництва зменшилося; – проводяться регулярні екологічні аудити; – спостерігається мінімізація впливу своєї діяльності на навколишнє середовище; – компанія зменшила частоту екологічних аварій; – відбулось зменшення викидів газів та твердих відходів. <i>Соціальні показники</i> (α Кронбаха = 0,757, CR = 0,861, AVE = 0,673): – покращилась безпека праці; – покращилась якість життя локальної громади; – покращилось робоче середовище для працівників; – покращились відносини з громадою та зацікавленими сторонами
Geng D. та ін. (2021) [21]	Дослідження показують, що еко-інновації сприяють як екологічній, так і економічній ефективності малих та середніх підприємств <i>Екологічна ефективність</i> вимірюється через (α Кронбаха = 0,932): – зменшення викидів парникових газів; – зменшення споживання води в промислових цілях; – зменшення твердих промислових відходів; – зменшення шумового забруднення; – скорочення використання небезпечних/токсичних/шкідливих матеріалів; – зменшення частоти екологічних аварій; – покращення екологічного стану підприємства.

1	2
Geng D. та ін. (2021) [21]	<i>Економічна ефективність вимірюється через суб'єктивне оцінювання динаміки бізнесу у порівнянні з конкурентами (α Кронбаха = 0,915):</i> – чистий прибуток бізнесу збільшився за останній рік, як порівняти з підприємствами в тому ж секторі; – рівень продажів бізнесу збільшився за останній рік, як порівняти з підприємствами в тому ж секторі; – частка ринку бізнесу збільшилася за останній рік, як порівняти з підприємствами в тому ж секторі; – дохід працівників збільшився, як порівняти з підприємствами в тому ж секторі; – активно використовуються інноваційні методи в управлінні, як порівняти з підприємствами в тому ж секторі.
Singh S. та ін. (2020) [34]	В роботі доведено, що екологічна ефективність бізнесу залежить від якості екологічно чистих продуктів, «зелених» процесів та продуктових інновацій, а також від врахування екологічної сталості в бізнес-операціях та при розробці продуктів. <i>Екологічна ефективність (α Кронбаха = 0,896, SCR = 0,887, AVE = 0,611) вимірюється через екологічні заходи, що значно...</i> – зменшили загальні витрати; – скоротили терміни виконання робіт; – покращили якість продукції/ процесів; – покращили репутацію компанії; – зменшили кількість відходів у всьому ланцюзі створення вартості.
Asad M. та ін. (2021) [5]	Дослідження демонструють, що «зелене» підприємництво та «зелене» трансформаційне лідерство мають значний вплив на ефективність підприємницької діяльності <i>Показники ефективності підприємницької діяльності визначаються через суб'єктивне оцінювання динаміки показників (α Кронбаха = 0,913):</i> – дохід (чистий прибуток) нашої компанії збільшився; – обсяг проданих товарів збільшився; – витрати, пов'язані з бізнесом, повністю покриваються; – обсяг продукції компанії збільшився; – попит клієнтів на продукцію задовольняється (покращилось обслуговування); – компанія придбала нове обладнання/ машини; – вартість бізнесу та активів збільшилась; – компанія найняла нових штатних працівників.
Chege S. та Wang D. (2020) [13]	В роботі стали практики оцінюватися з різних точок зору, включаючи екологічну проактивність, екологічну ефективність, соціальну ефективність та сталий розвиток фірми <i>Економічна ефективність вимірюється через суб'єктивне оцінювання стану компанії (α Кронбаха = 0,838, CR = 0,847, AVE = 0,530):</i> – наша компанія в основному наймає місцевих працівників; – наша компанія заохочує працівників до впровадження сталих практик; – наша компанія виділяє кошти на сталий розвиток; – наша компанія робить пожертви громаді; – наша компанія закуповує продукцію у місцевих постачальників. <i>Соціальна ефективність (α Кронбаха = 0,913, CR = 0,918, AVE = 0,619):</i> – наша компанія мінімізує ризик нещасних випадків на виробництві; – наша компанія інвестує в постійне навчання своїх працівників; – наша компанія забезпечує рівне ставлення до працівників; – наша компанія забезпечує повагу до прав людини; – наша компанія поважає право працівників на об'єднання; – наша компанія враховує вплив діяльності на місцеві громади; – наша компанія враховує вплив продукції на здоров'я та безпеку споживачів. <i>Екологічна ефективність (α Кронбаха = 0,913, CR = 0,916, AVE = 0,612):</i> – наша компанія мінімізує споживання ресурсів (сировини, води та енергії); – наша компанія захищає біорізноманіття та природоохоронні території; – наша компанія мінімізує викиди в повітря (парникові гази та інші речовини); – наша компанія мінімізує викиди у воду; – наша компанія мінімізує тверді відходи; – наша компанія мінімізує вплив продукції на навколишнє середовище.
Sarfo C. та ін. (2024) [31]	Екологічна ефективність відображає потенціал інноваційності та адаптивності, які є важливими для успіху бізнесу, а інтеграція екологічних питань в організаційну стратегію посилює конкурентну перевагу. Доведено, що проактивні зелені стратегії та екологічні процеси позитивно пов'язані з фінансовими та економічними показниками МСБ. Таким чином, високі екологічні показники часто корелюють із іншими параметрами, такими як фінансовий успіх та інновації. <i>Показники ефективності підприємницької діяльності визначаються через суб'єктивне оцінювання динаміки екологічних показників (α Кронбаха = 0,741, CR = 0,739, AVE = 0,562) .</i> Протягом останніх трьох років наша компанія досягла... – зменшення кількості відходів у бізнес-процесах; – ефективного використання ресурсів у бізнес-процесах; – покращеного дотримання екологічних стандартів; – обрання сировини, яку можна переробити або яка менш шкідлива для навколишнього середовища.

Висновки. В роботі здійснено аналіз сучасного стану досліджень у сфері сталого підприємництва та сталої бізнес-ефективності МСБ. Проведений огляд літератури показав, що концепція сталого підприємництва викликала значний інтерес у науковців за останні кілька років. При цьому, стале підприємництво досліджується різносторонньо, оскільки приносить економічні, екологічні та соціальні вигоди широкому колу стейкхолдерів та створює потрійний ефект. Зважаючи на те, що соціальні та екологічні проблеми є складними, підприємці, що займаються їх вирішенням, здані проде-

монструвати високу, не тільки фінансову, але й екологічну та соціальну ефективність. Разом з тим, не існує єдиних підходів до її оцінювання, тому огляд застосованих методів дозволив прийти до висновку, що побудова шкали вимірювання сталої ефективності МСБ потребує інтегрального підходу, врахування потрійного ефекту, а також поєднання різних шкал оцінювання економічної, соціальної та екологічної ефективності. Подальші дослідження автора пов'язані із інтеграцією показників сталої ефективності МСБ у модель стійкого розвитку українського підприємництва під час війни.

Список використаних джерел:

1. Миколенко О. Побудова шкали вимірювання ефективності діяльності малого та середнього бізнесу в умовах кризи. *Сталий розвиток економіки*. 2025. Вип. 1. № 52. С. 5–13.
2. Achtenhagen L., Naldi L., Melin L. (2010). Business growth – do practitioners and scholars really talk about the same thing? *Entrepreneurship Theory and Practice*. Vol. 34. №2. P. 289–316.
3. Afum E., Osei-Ahenkan V.Y., Agyabeng-Mensah Y., Amponsah Owusu J., Kusi L.Y., Ankamah J. Green manufacturing practices and sustainable performance among Ghanaian manufacturing SMEs: the explanatory link of green supply chain integration. *Management of Environmental Quality*. 2020. Vol. 31. № 6. P. 1457–1475.
4. Anand A., Argade P., Barkemeyer R., Salignac F. Trends and patterns in sustainable entrepreneurship research: a bibliometric review and research agenda. *Journal of Business Venturing*. 2021. Vol. 36. № 3. 106092.
5. Asad M., Shabbir M.S., Salman R., Haider S.H., Ahmad I. Do entrepreneurial orientation and size of enterprise influence the performance of micro and small enterprises? A study on mediating role of innovation. *Management Science Letters*. 2018. Vol. 8. P. 1015–1026.
6. Azmat F., Lim W. M., Moyeen A., Voola R., Gupta G. Convergence of business, innovation, and sustainability at the tipping point of the sustainable development goals. *Journal of Business Research*. 2023. Vol. 167. 114170.
7. Bag S., Dhamija P., Bryde D.J. Singh R.K. Effect of eco-innovation on green supply chain management, circular economy capability, and performance of small and medium enterprises. *Journal of Business Research*. 2022. Vol. 141. P. 60–72.
8. Bendig D., Kleine-Stegemann L., Schulz C., Eckardt D. The effect of green startup investments on incumbents? Green innovation output. *Journal of Cleaner Production*. 2022. Vol. 376. 134316.
9. Blackburn R.A., Hart M., Wainwright T. Small business performance: business, strategy and owner-manager characteristics. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. 2013. Vol. 20. № 1. P. 8–27.
10. Buratti N., Sillig C., Albanese M. Community enterprise, community entrepreneurship and local development: A literature review on three decades of empirical studies and theorizations. *Entrepreneurship & Regional Development*. 2022. Vol. 34. № 5–6. P. 376–401.
11. Camilleri M.A., Troise C., Strazzullo S., Bresciani S. Creating shared value through open innovation approaches: opportunities and challenges for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*. 2023. Vol. 32. № 7. P. 4485–4502.
12. Ch'ng P.-C., Cheah J., Amran A. Eco-innovation practices and sustainable business performance: The moderating effect of market turbulence in the Malaysian technology industry. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 283. 124556.
13. Chege S. M., Wang D. The influence of technology innovation on SME performance through environmental sustainability practices in Kenya. *Technology in Society*. 2020. Vol. 60. 101210.
14. Cheng J., Singh H.S.M., Zhang Y.C., Wang S.Y. The impact of business intelligence, big data analytics capability, and green knowledge management on sustainability performance. *Journal of Cleaner Production*. 2023. Vol. 429. 139410.
15. Criado-Gomis A., Iniesta-Bonillo M., Cervera-Taulet A. Sustainable entrepreneurial orientation within an intrapreneurial context: Effects on business performance. *International Entrepreneurship and Management Journal*. 2018. Vol. 14. № 2. P. 295–308.
16. Derdabi A., Dvoutely O. Sustainable innovations for rural Africa: case studies from Nigeria and Tanzania. *Journal of the International Council for Small Business*. 2024. Vol. 5. № 4. P. 1–27.
17. Derdabi A., Dvoutely O. Funding sustainable entrepreneurship: a hybrid systematic literature review and bibliometric analysis. *Nankai Business Review International*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1108/NBRI-03-2024-0025>
18. European Commission Eco-Innovation report. Overall Figures of Immigrants in European Society, European Commission, Brussels. 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/statistics-migration-europe_en.
19. Fernando Y., Jabbour C. J. C., Wah W.-X. Pursuing green growth in technology firms through the connections between environmental innovation and sustainable business performance: Does service capability matter? *Resources, Conservation and Recycling*. 2019. Vol. 141. P. 8–20.
20. Freudenreich B., Lüdeke-Freund F., Schaltegger S. A stakeholder theory perspective on business models – Value creation for sustainability. *Journal of Business Ethics*. 2019. Vol. 166. P. 3–18.
21. Geng D., Lai K.-hung, Zhu Q. Eco-innovation and its role for performance improvement among Chinese small and medium-sized manufacturing enterprises/ *International Journal of Production Economics*. 2021. Vol. 231. 107869
22. Han Z., Huo B. The impact of green supply chain integration on sustainable performance. *Industrial Management and Data Systems*. 2020. Vol. 120. № 4. P. 657–674.
23. Hooi H. C., Ahmad N. H., Amran A., Rahman S. A. The functional role of entrepreneurial orientation and entrepreneurial bricolage in ensuring sustainable entrepreneurship. *Management Research Review*. 2016. Vol. 39. P. 1616–1638.
24. Jabbour C.J.C., Seuring S., de Sousa Jabbour A.B.L., Jugend D., Fiorini P.D.C., Latan H., Izeppi W.C. Stakeholders, innovative business models for the circular economy and sustainable performance of firms in an emerging economy facing institutional voids. *Journal of Environmental Management*. 2020. Vol. 264. 110416.
25. Kosta B., Ramadani V. The impact of circular economy practices on firm performance: evidence from the Western Balkans. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1108/JEC-12-2024-0271>

26. Lüdeke-Freund F. Sustainable entrepreneurship, innovation, and business models: Integrative framework and propositions for future research. *Business Strategy and the Environment*. 2020. Vol. 29. № 2. P. 665–681.
27. Oduro S. Eco-innovation and SMEs' sustainable performance: a meta-analysis. *European Journal of Innovation Management*. 2024. Vol. 27. № 9. P. 248–279.
28. Phonthanukitithaworn C., Srisathan W., Ketkaew C., Naruetharadhol P. Sustainable development towards openness SME innovation: taking advantage of intellectual capital, sustainable initiatives, and open innovation. *Sustainability*. 2023. Vol. 15. № 3. P. 2126–2178.
29. Rosário A. T., Figueiredo J. Sustainable entrepreneurship and corporate social responsibility: Analysing the state of research. *Sustainable Environment*. 2024. Vol. 10. № 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/27658511.2024.2324572>
30. Santos S. C. Building sustainable communities through entrepreneurship and innovation. *Sustainable Communities*. 2024. Vol. 1. № 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/29931282.2024.2361061>
31. Sarfo C., Fakhar M., M., Caputo A. Exploitative and exploratory search: Dynamic capabilities enhancing SME adaptation, new product development, and environmental performance. *Journal of Small Business Management*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1080/00472778.2024.2418026>
32. Schaltegger S., Beckmann M., Hockerts K. Sustainable entrepreneurship: creating environmental solutions in light of planetary boundaries. *International Journal Entrepreneurial Venturing*. 2018. Vol. 10. № 1. P. 1–16.
33. Silvestre B. S., Țircă D. M. Innovations for sustainable development: Moving toward a sustainable future. *Journal of Cleaner Production*. 2019. Vol. 208. P. 325–332.
34. Singh S. K., Giudice M. D., Chierici R., Domenico G. Green innovation and environmental performance: The role of green transformational leadership and green human resource management. *Technological Forecasting and Social Change*. 2020. Vol. 150. 119762.
35. SMEs in Europe – Statistics & Facts. URL.: <https://www.statista.com/topics/8231/smes-in-europe/#topicOverview>
36. State and needs of business in Ukraine: results of the study in April–May 2024. URL: <https://cid.center/analytics/business-status-and-prospects/>
37. Tetteh F.K., Atiki G., Kyeremeh A., Degbe F.D., Apanye P. Linking business analytics capability and sustainability performance: the mediating role of circular economy implementation. *Modern Supply Chain Research and Applications*. 2024. Vol. 6. № 3. P. 226–246.
38. Vedula S., Doblinger C., Pacheco D., York J. G., Bacq S., Russo M. V., Dean T. J. Entrepreneurship for the public good: A review, critique, and path forward for social and environmental entrepreneurship research. *Academy of Management Annals*. 2022. Vol. 16. № 1. P. 391–425.
39. Wei X., Ren, H., Ullah S., Bozkurt C. Does environmental entrepreneurship play a role in sustainable green development? Evidence from emerging Asian economies. *Economic Research – Ekonomska Istraživanja*. 2023. Vol. 36. № 1, P. 73–85.
40. Zhang D., Vigne S.A. How does innovation efficiency contribute to green productivity? A financial constraint perspective. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 280. 124000.

References:

1. Mykolenko O. (2025). Pobudova shkaly vymiryuvannya efektyvnosti diyalnosti maloho ta serednoho biznesu v umovakh kryzy [Developing the scale for measuring SMEs' performance in times of crisis]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Development of Economy*, Vol. 1, no. 52, pp. 5–13.
2. Achtenhagen L., Naldi L., Melin L. (2010). Business growth' – do practitioners and scholars really talk about the same thing? *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 34, no. 2, pp. 289–316.
3. Afum E., Osei-Ahenkan V.Y., Agyabeng-Mensah Y., Amponsah Owusu J., Kusi L.Y., Ankomah J. (2020). Green manufacturing practices and sustainable performance among Ghanaian manufacturing SMEs: the explanatory link of green supply chain integration. *Management of Environmental Quality*, Vol. 31, no. 6, pp. 1457–1475.
4. Anand A., Argade P., Barkemeyer R., Salignac F. (2021). Trends and patterns in sustainable entrepreneurship research: a bibliometric review and research agenda. *Journal of Business Venturing*, Vol. 36, no. 3, 106092
5. Asad M., Shabbir M.S., Salman R., Haider S.H., Ahmad I. (2018). Do entrepreneurial orientation and size of enterprise influence the performance of micro and small enterprises? A study on mediating role of innovation. *Management Science Letters*, Vol. 8, 1015–1026.
6. Azmat F., Lim W. M., Moyeen A., Voola R., Gupta G. (2023). Convergence of business, innovation, and sustainability at the tipping point of the sustainable development goals. *Journal of Business Research*, Vol. 167, 114170.
7. Bag S., Dhamija P., Bryde D.J.6 Singh, R.K. (2022). Effect of eco-innovation on green supply chain management, circular economy capability, and performance of small and medium enterprises. *Journal of Business Research*, Vol. 141, pp. 60–72
8. Bendig D., Kleine-Stegemann L., Schulz C., Eckardt D. (2022). The effect of green startup investments on incumbents? Green innovation output. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 376, p. 134–316.
9. Blackburn R.A., Hart M., Wainwright T. (2013). Small business performance: business, strategy and owner-manager characteristics. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Vol. 20, no. 1, pp. 8–27.
10. Buratti N., Sillig C., Albanese M. (2022). Community enterprise, community entrepreneurship and local development: A literature review on three decades of empirical studies and theorizations. *Entrepreneurship & Regional Development*. Vol. 34, no. 5–6, pp. 376–401.
11. Camilleri M.A., Troise C., Strazzullo S., Bresciani S. (2023). Creating shared value through open innovation approaches: opportunities and challenges for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, Vol. 32, no. 7, pp. 4485–4502.
12. Ch'ng P.-C., Cheah J., Amran A. (2021). Eco-innovation practices and sustainable business performance: The moderating effect of market turbulence in the Malaysian technology industry. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 283, 124556.
13. Chege S. M., Wang D. (2020). The influence of technology innovation on SME performance through environmental sustainability practices in Kenya. *Technology in Society*, Vol. 60, 101210.
14. Cheng J., Singh H.S.M., Zhang Y.C., Wang S.Y. (2023). The impact of business intelligence, big data analytics capability, and green knowledge management on sustainability performance. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 429, 139410,
15. Criado-Gomis A., Iniesta-Bonillo M., Cervera-Taulet A. (2018). Sustainable entrepreneurial orientation within an intrapreneurial context: Effects on business performance. *International Entrepreneurship and Management Journal*, Vol. 14, no. 2, pp. 295–308.

16. Derdabi A., Dvouletý O. (2024). Sustainable innovations for rural Africa: case studies from Nigeria and Tanzania. *Journal of the International Council for Small Business*, Vol. 5, no. 4, pp. 1–27.
17. Derdabi A., Dvouletý O. (2025). Funding sustainable entrepreneurship: a hybrid systematic literature review and bibliometric analysis. *Nankai Business Review International*. DOI: <https://doi.org/10.1108/NBRI-03-2024-0025>
18. European Commission Eco-Innovation report (2020), Overall Figures of Immigrants in European Society, European Commission, Brussels. Available at: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en.
19. Fernando Y., Jabbour C. J. C., Wah W.-X. (2019). Pursuing green growth in technology firms through the connections between environmental innovation and sustainable business performance: Does service capability matter? *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 141, pp. 8–20.
20. Freudenreich B., Lüdeke-Freund F., Schaltegger S. (2019). A stakeholder theory perspective on business models – Value creation for sustainability. *Journal of Business Ethics*. Vol. 166, pp. 3–18.
21. Geng D., Lai K.-hung, Zhu Q. (2021). Eco-innovation and its role for performance improvement among Chinese small and medium-sized manufacturing enterprises. *International Journal of Production Economics*, Vol. 231, 107869.
22. Han Z., Huo B. (2020). The impact of green supply chain integration on sustainable performance. *Industrial Management and Data Systems*, Vol. 120, no. 4, pp. 657–674.
23. Hooi H. C., Ahmad N. H., Amran A., Rahman S. A. (2016). The functional role of entrepreneurial orientation and entrepreneurial bricolage in ensuring sustainable entrepreneurship. *Management Research Review*, Vol. 39, no. 12, pp. 1616–1638.
24. Jabbour C.J.C., Seuring S., de Sousa Jabbour A.B.L., Jugend D., Fiorini P.D.C., Latan H., Izeppi W.C. (2020). Stakeholders, innovative business models for the circular economy and sustainable performance of firms in an emerging economy facing institutional voids. *Journal of Environmental Management*, Vol. 264, 110416.
25. Kosta B., Ramadani V. (2025). The impact of circular economy practices on firm performance: evidence from the Western Balkans. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*. DOI: <https://doi.org/10.1108/JEC-12-2024-0271>
26. Lüdeke-Freund F. (2020). Sustainable entrepreneurship, innovation, and business models: Integrative framework and propositions for future research. *Business Strategy and the Environment*, Vol. 29, no. 2, pp. 665–681.
27. Oduro S. (2024). Eco-innovation and SMEs' sustainable performance: a meta-analysis. *European Journal of Innovation Management*, Vol. 27, no. 9, pp. 248–279.
28. Phonthanukitithaworn C., Srisathan W. A. Ketkaew C. Naruetharadhol P. (2023). Sustainable development towards openness SME innovation: taking advantage of intellectual capital, sustainable initiatives, and open innovation. *Sustainability*, Vol. 15, no. 3, pp. 2126–2178.
29. Rosário A. T., Figueiredo J. (2024). Sustainable entrepreneurship and corporate social responsibility: Analysing the state of research. *Sustainable Environment*, Vol. 10, no. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/27658511.2024.2324572>
30. Santos S. C. (2024). Building sustainable communities through entrepreneurship and innovation. *Sustainable Communities*, Vol. 1, no. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/29931282.2024.2361061>
31. Sarfo C., Fakhar M., M., Caputo A. (2024). Exploitative and exploratory search: Dynamic capabilities enhancing SME adaptation, new product development, and environmental performance. *Journal of Small Business Management*, 1–30.
32. Schaltegger S., Beckmann M., Hockerts K. (2018). Sustainable entrepreneurship: creating environmental solutions in light of planetary boundaries. *International Journal of Entrepreneurial Venturing*, Vol. 10, no. 1, pp. 1–16.
33. Silvestre B. S., Țircă D. M. (2019). Innovations for sustainable development: Moving toward a sustainable future. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 208, pp. 325–332.
34. Singh S. K., Giudice M. D., Chierici R., Domenico G., (2020). Green innovation and environmental performance: The role of green transformational leadership and green human resource management. *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 150, 119762
35. SMEs in Europe – Statistics & Facts. Available at: <https://www.statista.com/topics/8231/smes-in-europe/#topicOverview>
36. State and needs of business in Ukraine: results of the study in April–May 2024. Available at: <https://cid.center/analytics/business-status-and-prospects/>
37. Tetteh F.K., Atiki G., Kyeremeh A., Degbe F.D., Apanye P. (2024). Linking business analytics capability and sustainability performance: the mediating role of circular economy implementation. *Modern Supply Chain Research and Applications*, Vol. 6, no. 3, pp. 226–246.
38. Vedula S., Doblinger C., Pacheco D., York J. G., Bacq S., Russo M. V., Dean T. J. (2022). Entrepreneurship for the public good: A review, critique, and path forward for social and environmental entrepreneurship research. *Academy of Management Annals*, Vol. 16, no. 1, pp. 391–425.
39. Wei X., Ren, H., Ullah S., Bozkurt C. (2023). Does environmental entrepreneurship play a role in sustainable green development? Evidence from emerging Asian economies. *Economic Research – Ekonomika Istraživanja*, Vol. 36, no. 1, pp. 73–85.
40. Zhang D., Vigne S.A. (2021). How does innovation efficiency contribute to green productivity? A financial constraint perspective. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 280, 124000.

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE ENTREPRENEURSHIP AND SMES' SUSTAINABLE PERFORMANCE

The paper analyses the state-of-the-art research into the concepts of sustainable entrepreneurship and sustainable SMEs' performance. The literature review shows that the concept of sustainable entrepreneurship has aroused considerable scientific interest over the last few years. Despite the fact that there are other similar concepts, such as green entrepreneurship or eco-entrepreneurship, social entrepreneurship, sustainable entrepreneurship is the most researched in literature. Sustainable entrepreneurship is a profitable business that ensures the sustainable use of natural resources, demonstrates social responsibility with the mission of improving local communities and the environment, and engages in innovative process that are socially inclusive towards local communities. Sustainable entrepreneurship is investigated comprehensively because it brings economic, environmental and social benefits to a wide range of stakeholders, thus contributing to the triple-bottom-line concept. As social and environmental problems are complex, sustainable entrepreneurs are able to address these complexities and demonstrate the effectiveness of their solutions, not only financial, but environmental and social performance as well. However, there are no common approaches to measuring sustainable performance. The review of the methods employed allows to conclude that building a scale for measuring sustainable performance SME requires an integral approach to consider the triple effect, as well as combination of different scales from economic, social and environmental dimensions. Exploratory factor analysis has to be employed to get the reliable and validate variables for future empirical model. The most common method of collecting data on SMEs' performance is surveys of managers-owners and their subjective assessment of business performance, its dynamic, and prospects for the future. Further studies will be related to the integration of SMEs' sustainable performance variables into a model of Ukrainian SMEs' resilience during the war.

Keywords: small and medium-sized businesses, sustainable entrepreneurship, eco-entrepreneurs, social entrepreneurship, SME's performance, performance measurement scale, sustainable performance.

JEL classification: M21, P47, Q01